

Təxribatçıya layiqli cavab: Ermənistan ağır zərbə aldı

Ermənistan silahlı qüvvələrinin Dağlıq Qarabağdan 300 kilometr uzaqlıqda olan Tovuz istiqamətində Azərbaycanla sərhəd xəttində növbəti hərbi təxribat törətməsi və layiqli cavabını alması geosiyasi proseslərə ciddi təsir etdi. Erməni ordusunun qorxaq və aciz hərəkəti, hətta, onun havadarlarında belə ikrah hissi oyatdı. Ermənistan ordusunun vurğulanan istiqamətdəki bölmələri qəfil həmlə ilə Azərbaycanın strateji əhəmiyyətli hərbi postunu ələ keçirməyə cəhd göstərmişdi. Azərbaycan Ordusu qətiyyətli zərbə ilə ilk əks-həmlədə təcavüzkarın onlarla əsgərini məhv etdi. Buna “qəzəblənən” ermənilər gəniş hücumu keçməyə cəhd göstərdilər. Və nəticəsi o oldu ki, xeyli canlı qüvvə, onlarla hərbi texnika, hərbi qərargah, pilotsuz uçan aparatlar itirdilər.

Ona Nikol Paşinyan KTMT-yə yalvarmağa başladı ki, vəziyyətə müdaxilə etsin. Oradan da rədd cavabı alandan sonra “sülh”dən danışmağa başladı. Lakin bütün bu gedişatın arxasında bir sıra hərbi və geosiyasi məqamlar dayanırdı ki ekspertlər, onları geniş analiz etməyə böyük maraq göstərirlər. Məsələ həm regional, həm də global miqyasda geosiyasi dinamika, böyük dövlətlərin əməkdaşlıq kursu və sabitliyin təmini yolları ilə sıx bağlıdır. Bütün bu vacib məqamlar da öz növbəsində müxtəlif sferalarda (məsələn, energetika, hərbi, nəqliyyat və s.) əməkdaşlığın məzmunu ilə əlaqəlidir. Həmin məqamlar prizmasından Ermənistan rəhbərliyinin Tovuz istiqamətində törətdiyi hərbi avantürə son dərəcə hassas geosiyasi-hərbi faktorlar, sabitliyin təmini problemi və əməkdaşlıq məqamları ilə sıx bağlıdır.

Ekspertlər öncə hansı səbəblərdən işğalçı Ermənistanın münafişə zonasından yüz kilometrə uzaqda olan istiqamətdə fəallaşmaq niyyətini aydınlaşdırmağa çalışır, bu məsələdə onun havadarlarının təhrikedicə rol oynaya, bilməsindən bəhs edirlər. Xüsusilə Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın “bu təxribatın arxasında kimlərin durduğunu bilirik” bəyanatını verməsi təsadüfi sayılmır. Yəni, faktiki olaraq, məsələ böyük geosiyasi-hərbi təxribatla əlaqəli görünür. Məqsəd nə ola bilərdi?

Bu suala da ekspertlərin cavablarında ortaq məqamlar özünü göstərməkdədir. Hər şeydən öncə, diqqəti ona yönəldirlər ki, Tovuz Türkiyəyə və Avropaya gedən enerji marşrutlarının üstündədir. Bu əraziyə ermənilərin hərbi nəzarətini təmin etməklə öz siyasi və geosiyasi şərtlərini diqtə etmək xülyasına qapılanlar olub. Azərbaycan Ordusunun öldürücü zərbələri onların arzuslarını gözlərində qoydu. Onu da vürğuləyək ki, bu hadisədən əvvəl dünya mətbuatı Türkiyənin Azərbaycandan daha çox almağa başladığı barədə informasiya yaymışdı. Bunun fonunda Rusiyanın qaz ixracının azalması haqqında da informasiyalar yayılırdı. Bu iki informasiyanı eyni məntiqi çərçivəyə saldıqda düşündürücü qənaətlər əldə etmək olur.

Digər tərəfdən, ekspertlər Ermənistanın daxili vəziyyətinin daha da ağırlaşdığı vurğulayırlar. N.Paşinyanın siyasəti, faktiki olaraq, iflasa uğrayıb. Cəmiyyət və siyasi müxalifət ciddi narazılıqlarını bildirirlər. Yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün N.Paşinyan iqtidarı xarici təhlükə faktoruna yeni nəfəs verməyə çalışıb və xeyli dərəcədə də buna nail olub. Çünki Azərbaycan Ordusu o qədər güclü əks-zərbə

Cənubi Qafqaz Tovuz hadisələrindən sonra: yeni geosiyasi-hərbi və geoiqtisadi trendlər

endirdi ki, ermənilər sübhə etmədilər ki, müharibə genişlənsə, onlar məhv ola bilərlər.

Digər məqam Ermənistan siyasi rəhbərliyinin Dağlıq Qarabağdan diqqəti yayındırmaq üçün münafişə zonasından uzaqda yeni münafişə ocağı yaratmaq və ona bir neçə dövləti cəlb etmək məqsədinin olması ilə izah edilir. Ermənistan belə hesab edir ki, başda Rusiya olmaqla KTMT-nin üzvləri bu münafişədə ona dəstək verməli idilər. Yəni, Belarus, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan. Bununla erməni siyasi rəhbərliyi Azərbaycana olan təcavüzünü beynəlxalq miqyasda ört-basdır etməklə fərqli istiqamətə yönəltməyi nəzərdə tuturdu.

Bu cəhd də tam iflasa uğradı. KTMT üzvləri bu bəsit niyyəti açıq şəkildə rədd etdilər və Azərbaycana dost olduqlarını birbaşa dedilər. O cümlədən, Rusiya Azərbaycanın onun üçün dəyərli tərəfdaş olduğunu bəyan etdi və tərəfləri sabitliyi təmin etməyə dəvət etdi. Bu, əslində, Ermənistanla xəbərdarlıq idi ki, ona görə Azərbaycanla münasibətləri korlamaq fikrində deyillər. N.Paşinyan bundan çox pərt oldu. Onun Minskə narazılığını ifadə etməsi və buna elə də fikir verilməməsi ekspertlərin diqqətindən yayınmadı. Məhz oradan qayıtdıqdan sonra N.Paşinyan Təhlükəsizlik Şurasının iclasını çağırıb və qərara alıblar ki, “sülh yolu”nu seçsinsinlər. Rəsmi İrəvan nə Moskvadan, nə də Minskədən gözlədiyi dəstəyi ala bilmədi.

Nəhayət, ekspertlər istisna etmərlər ki, rəsmi İrəvan 2016-cı il aprel döyüşlərinin psixoloji travmasından qurtulmaq üçün 2020-ci ilin iyul hadisələrindən bəhrələnməyə cəhd göstəriblər. Amma yeni bir güclü psixoloji zərbə aldılar. İndi onlar həm aprel, həm də iyul döyüşlərinin acısını çəkir, siyasi, hərbi və psixoloji sarsıntı keçirirlər. Məhz bu səbəbdəndir ki, son zamanlar erməni hərbiçiləri yenə də Tovuz istiqamətindən hücumlara cəhd göstərirlər və əzilib geri çəkilirlər.

Minsk qrupunun həmsədrləri: susqunluq, passivlik və ədalətsizlik...

Bütün bunların geosiyasi anlamı çox aktualdır. Həmin kontekstdə üç aspektdə geosiyasi məqam üzərində düşünməyə ehtiyac görünür. Ekspertlərin onların sırasında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəaliyyətini ayrıca vurğulayırlar. Doğrudan da, əgər Ermənistan–Azərbaycan münafişəsinin həlli ilə məşğul olan beynəlxalq qrup mövcuddursa və onların problemi həll etmək üçün konkret proqramları varsa, Tovuz təxribatına ciddi və dərhəl reaksiya verməli olduqları aydındır. Lakin reallıqda vəziyyət necə oldu?

Birincisi, ekspertlərə görə, əslində, rəsmi İrəvanın növbəti hərbi avantürası uzun illərdir ki, həmsədrlərin passivliyi və qeyri-obyektiv davranışlarının nəticəsidir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə bu məsələyə münasibətini bildirib. Cənab İlham Əliyev birbaşa sual edir və cavab tələb edir ki, Minsk qrupu

Təcavüzkar Ermənistanın Azərbaycanın Tovuz rayonu istiqamətində bu ilin iyul ayında növbəti hərbi təxribatı xeyli narahatlıq yaratdı və meydana çoxlu suallar çıxardı. Ekspertlər rəsmi İrəvanın bu riskli və təhlükəli addımının arxasında hansı geosiyasi və geoiqtisadi maraqların dayandığını analiz edir, eyni zamanda, Cənubi Qafqazın geosiyasi mühitinə təsir imkanları olan böyük dövlətlərin bu prosesdə rolu üzərində dayanırlar, ATƏT-in Minsk qrupunun Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin həlli ilə bağlı atdığı addımları təhlil edirlər. Vurğulanan məqamlara daha geniş prizmadan nəzər saldıqda, meydana bir sıra maraqlı suallar çıxır və onlara cavab tapılması zərurəti aydın hiss edilir. Deyilənə, ümumilikdə Tovuz hadisələrinin geosiyasi analizinə geniş diqqət yetirmək ehtiyacını ortaya qoyur.

hansı səbəblərdən bu dərəcədə passiv və etinasızdır. Onlar real, substantiv danışqlar aparmaq əvəzinə, danışqları imitasiya ilə məşğuldurlar. Faktiki olaraq, bu cür davranışları ilə təcavüzkarı himayə edirlər, onun işğal siyasətinə dəstək verirlər. Lakin Azərbaycan bu vəziyyətə sona qədər dözmək fikrində deyil. Prezident İlham Əliyev qətiyyətli tələb edir ki, ya danışqlar real məzmunlu olmalı, beynəlxalq təşkilatların qəbul etdikləri sənədlərə uyğun olaraq münafişə həll edilməli, ya da Minsk qrupunun tərkibi dəyişməlidir. Danışqlar yolunu bundan sonra da imitasiyaya çevirməyə Azərbaycan imkan verməyəcək, öz haqqını daha sərt şəkildə tələb edəcək.

Türkiyə rəhbərliyi də Azərbaycanın bu aspektdə bütün fikirləri və tələbləri ilə razıdır. Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan Minsk qrupu həmsədrlərinin kəskin tənqid edib, heç bir iş görmədiklərini dəfələrlə vurğulayıb. Pakistan rəhbərliyi də eyni mövqedədir. Hətta, Rusiya Dövlət Dumasının bir sıra üzvləri Tovuz hadisələrindən sonra Minsk qrupunun fəaliyyətsizliyini tənqid edirlər. Onlar Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən təcavüzkar qüvvələrin çıxarılması zərurətini vurğulayırlar.

Lakin bütün bunlardan sonra belə, görünür ki, Minsk qrupu həmsədrləri fəaliyyətlərində dönüş etmək fikrində deyillər. Onlar demək olar ki, əvvəlki ümumi sözləri, mənasiz tövsiyələrini təkrarlayırlar. Eyni zamanda, həmsədrlərin təcavüzkarə yardımlar etməyə davam etdikləri barədə də informasiyalar yayılır.

İndi ekspertlər üçün aktual olan suallardan biri Ermənistan–Azərbaycan münafişəsinin danışqlar yolu ilə həlli prosesində vasitəçilik

missiyasının böhran keçirəmi ilə bağlıdır. Haqlı olaraq hesab edilir ki, Minsk qrupu üzərində düşüni yerinə yetirmir və ya yetirə bilmir. Belə olduğu halda bu, vasitəçilik institutunun iflasını deməkdir? Birmənalı nəticə çıxarılmısa da, mütəxəssislər hesab edirlər ki, bu sahədə mövcud vəziyyəti kəskin surətdə dəyişmək gərəkdir. Ermənilər danışqları müxtəlif bəhanələrlə dalana dirəməkdə, təxribatlar törətməkdə davam edirlər. Bu səbəbdəndir ki, Minsk qrupu həmsədrlərinin susması fonunda dinc yolla həll imkanlarının ciddi şübhə altında qalmaqda davam etdiyini söyləmək olar. Tovuz hadisələri həm də bu məqamı bir daha təsdiq etdi.

Belə çıxır ki, Minsk qrupunun, faktiki olaraq, iki yolu vardır. Birincisi, fəaliyyətini ciddi surətdə dəyişməli, onu konstruktiv və real müstəviyə yönəltməlidir. Bu istiqamətdə həmsədrlərin tərkibi də dəyişə bilər. O cümlədən, müsəlman ölkələrindən buraya üzv seçmək olar. Paralel olaraq, Ermənistanın qarşısında BMT-nin münafişə ilə bağlı qəbul etdiyi qətnamələrə əməl etməsi şərti konkret və kəskin qoyulmalıdır.

İkincisi, Minsk qrupu münafişəni həll etmək iqtidarında olmadığını açıq bəyan etməli və başqa vasitəçilərin prosesə müdaxiləsi zəruriliyini bildirməlidir. Çətin ki, ikinci variantda üstünlük verilsin. Həmsədrlər çalışsacaqlar ki, öz geosiyasi maraqlarını təmin etmək üçün vəziyyəti indiki halda saxlasınlar. Reallıq isə başqa tələblər qoyur. Deməli, getdikcə daha etməyə davam etməli ədalətli həllinə əngəl törədən faktorlar sırasına həmsədrlər sonuncu yeri tuturlar. Bu isə, bizim qənaətə görə, yaxın zamanlarda Minsk qrupunun vasitəçilik fəaliyyətində növbəti böhranın meydana çıxmasına səbəb ola bilər.

ABŞ, Fransa və Rusiya: böyük dövlətlərin vasitəçiliyi...

Məhz bu risk kontekstində digər iki geosiyasi aspekt üzərində dayanmağa ehtiyac görürük. Onlardan biri Rusiya, ABŞ və Fransanın Cənubi Qafqazda geosiyasi dinamikaya bundan sonra hansı təsirləri göstərə biləcəkləri ilə bağlıdır. Bu üç dövlət Minsk qrupunda həmsədr olmaqla yanaşı, global miqyasda geosiyasi nüfuz uğrunda fəal mübarizə apararaq sırasındadırlar. Onların Ermənistanla münasibətlərində də müəyyən kəşiflər məqamlar mövcuddur. Hər üç Ermənistanı dəstəkləyir. Amerika əsas olaraq münafişə və diplomatiya sahəsində İrəvana himayədarlıq edir. N.Paşinyanın hakimiyyətə gətirilməsində ABŞ-in rolu danılmazdır. Amerikanın Ermənistandakı keçmiş səfiri də fəaliyyət müddəti bitənə yaxın demisi ki, Ermənistanda onların fəaliyyəti nəticəsində geniş sosial şəbəkə yaradılıb və insanlar küçələrə çıxarılıb. Ayrıca, Soros fondunun Ermənistanda “rəngli inqilab”ı maliyyələşdirdiyi haqqında yazırlar. Deməli, münafişənin həllini dalana dirəyən N.Paşinyana həmsədr ölkə yardım edib və edir.

Gələk Fransaya. Bu ölkənin Prezidenti Emmanuel Makron açıq deyir ki, “fransızlarla ermənilər qohumdurlar”. Bundan başqa, Fransa yeganə Avropa ölkəsidir ki, qondarma “erməni soyqırımı”nı inkar edənləri həbs edir. Ermənistan Frankofoniya məkanına daxil olan ölkə kimi təqdim olunur. Fransa erməni diasporuna hər cür dəstək verir. Fransa Ermənistanı danışqlar zamanı aktiv müdafiə edir. Xatırlayaq ki, erməni prezidentlər danışqlarda hər hansı bir böhran yaranan kimi Parisə üz tuturlar. Tovuz

hadisələrindən sonra da rəsmi Paris susur. Əvəzində, Türkiyənin geosiyasi fəaliyyətinə qısqançlıqla yanaşdığını ifadə edən addımlar atır.

Hələ 1997-ci ildə Rusiyadan Ermənistanla qanunsuz olaraq dəyəri 1 milyard dollardan çox olan müasir silahların verilməsi haqqında faktlar üzə çıxdı. O zaman Dövlət Dumasının qapalı iclasında mərhum general Lev Roxelin Cənubi Qafqazdakı vəziyyətlə bağlı məruzəsində bildirmişdi ki, yeni silahlar Ermənistanla göndərilir. Sənədlərdə yazılır ki, həmin silahlar ucuz qiymətə silinir. Bu prosesə Ermənistan müdafiə nazirinin xarici hərbi əlaqələr üzrə müavini general-mayor A.Stepanyan rəhbərlik etmişdir. Azərbaycan Rusiyanın Ermənistanla silah verməsi ilə bağlı narahatlığını Moskvaya dəfələrlə bildirməsinə baxmayaraq, Kreml tam laqeyd münasibət göstərmişdi. Onu da qeyd edək ki, bu silahlar 1993-cü ildən etibarən göndərilməyə başlamışdı. General L.Roxelinə gəldikdə isə, 3 iyul 1998-ci ildə onu Moskva yaxınlığında bağ evində qətlə yetirdilər. Qatil isə hələ də “tapılmayıb”...

Buna bənzər çoxlu misallar göstərmək olar. Lakin hamı bilir ki, Ermənistan aciz forpost kimi Rusiyanın oyuncağı olaraq qalır. Və bu halda belə Ermənistan, guya, Dağlıq Qarabağ məsələsində Rusiyanı “eşitmir”.

İndi Tovuz hadisələrindən də Rusiyanın “xəbəri olmayıb” və münafişə edənlərə “dava salmayın” tövsiyəsini verir. Kreml bununla kifayətlənmir – Ermənistan iyulun 17-dən avqustun 4-dək 500 tondan artıq silah-sursat göndərilib. Kimə qarşı? Əlbəttə, Azərbaycana qarşı. Buna görədir ki, Prezident İlham Əliyev Rusiya Prezidenti Vladimir Putinlə telefon söhbəti zamanı bu məsələnin aydınlaşdırılmasını istəyib. Və Azərbaycan cəmiyyətini Rusiyanın bu cür hərəkətləri narahat edir. Təəssüf ki, bu aspektdə vəziyyət əvvəlki kimi qalır və Moskvanın obyektiv, ədalətli mövqə tutmasına ümid edilir.

Türkiyə–Azərbaycan əməkdaşlığı: regionun sabitliyi və tərəqqisi naminə...

Digər geosiyasi aspekt Türkiyənin regionda fəallığı ilə bağlıdır. Türkiyə Tovuz hadisələri zamanı birmənalı olaraq Azərbaycanı müdafiə etdi. Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan Türkiyənin bütün imkanları ilə Azərbaycanın yanında olduğunu bəyan etdi. Bunu Ankara konkret əməldə də göstərdi. Azərbaycana lazım olan dəstək hərbi, siyasi və diplomatik kanallarla göstərildi. Türkiyə Prezidenti Rusiya rəhbərliyi ilə vəziyyəti açıq müzakirə etdi və sabitliyin təmini ilə bağlı ortaq qənaət əldə edildi. Rusiya ilk dəfə etiraf etdi ki, Cənubi Qafqazda Türkiyənin maraqlarının olduğunu qəbul edir. Bu, ciddi siyasi-diplomatik uğur idi. Rəsmi Bakı da kifayət qədər qətiyyət və inamla addımlar atdı. Prezident İlham Əliyev Ermənistanı təkbətək döyüşə çağırırdı. İrəvandan səs çıxmırdı. Havadarları da susdu. Deməli, bilirlər ki, Azərbaycan həm haqlı, həm də güclüdür. Maraqlıdır ki, Rusiyanın Xarici İşlər naziri Sergey Lavrov açıq etiraf etdi ki,

təxribatı Ermənistan törədir və buna görə məsuliyyət daşıyır. Bu, erməni diplomatiyasına güclü zərbədir. Və həm də Moskvanın Cənubi Qafqaz siyasətində dəyişiklik edə biləcəyindən xəbər verir.

Bunların fonunda Türkiyə–Azərbaycan əməkdaşlığı və hərbi təlimləri daha möhtəşəm görünür. Bu kontekstdə Prezident İlham Əliyevin aşağıdakı fikri dolğunluq və strateji mənası ilə olduqca möhtəşəm səslənir. Dövlət başçısı ifadə edib: “Əminəm ki, yaxın zamanlarda Türkiyə bütün başqa sahələrdə olduğu kimi, hərbi-texniki əməkdaşlıq sahəsində də bizim üçün bir nömrəli tərəfdaş olacaqdır. Bildiyiniz kimi, həm siyasi, həm iqtisadi, həm də başqa sahələrdə bizim əlaqələrimiz bütün ölkələr üçün örnəkdir... Mən dəfələrlə demişəm ki, bu gün dünyada Türkiyə və Azərbaycan qədər bir-birinə yaxın və bağlı olan ölkələr yoxdur. Bu, həqiqətdir”.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan da qətiyyətli ifadə edib ki, qardaş Azərbaycana bütün imkanları ilə dəstək verirlər və bu, davam edəcək. Türkiyənin Milli Müdafiə naziri Hulusi Akarın da bu bağlılıqda fikirləri olduqca maraqlıdır. Türkiyəli nazir deyir: “Azərbaycan tək deyil. Bunu hər kəs bilsin. Biz bərabərlik, birlik, bir millətlik. Biz sülhün, sabitliyin tərəfdarıyıq. Təkcə ölkələrimizin təhlükəsizliyi, əmin-amanlığı mənasında deyil, bütün Qafqazın, bütün bölgənin sülh və əmin-amanlıq üçün olmasının tərəfdarıyıq.

Digər tərəfdən, haqqımız, hüququmuz, mənafeələrimizin də tapdalanmasına imkan verməyəcəyimizi, bunların qorunması üçün lazım olan nə varsa edəcəyimizi hamının bilməsini istəyirik”.

Yuxarıda vurğulananları ümumiləşdirib bir neçə nəticə çıxara bilərik. Hər şeydən öncə, Ermənistan və onun güclü havadarları bir daha əmin oludlar ki, Azərbaycan Ordusu Cənubi Qafqazda ən güclü Orduudur. Qısa bir müddətdə Tovuz istiqamətində Ermənistanın çoxlu sayda hərbi texnikasını, silahını və canlı qüvvəsini dəqiq zərbələrlə məhv edən bir Ordunun qarşısında dayana bilməzlər. Tovuz hadisələri təcavüzkarə və ona arxa duranlara yeni bir xəbərdarlıqdır. Digər tərəfdən, aydın oldu ki, ATƏT-in Minsk qrupu indiki vəziyyəti ilə münafişəni həll etmək iqtidarında deyil. Bu format ya təkmilləşməli, ya da buraxılmalıdır. Azərbaycan artıq danışq xətinə danışmayaacaq. Real nəticəli müzakirələrə istiqamətlənəcək. Son zamanlar Azərbaycan rəhbərliyi və XİN-in fəaliyyəti də bu qənaəti tam təsdiq edir.

Bunlardan başqa, o da aydınlaşır ki, ABŞ, Fransa və Rusiya Cənubi Qafqazdakı fəaliyyətlərinə düzəliş etməyə məcburdurlar. Başqa halda onların burada öz nüfuzlarını qoruması böyük risk altında qalmış olur. Regiondakı münafişələrin həllinə ədalətli və obyektiv yanaşmaqdan başqa yol qalmayıb.

Nəhayət, bir daha təsdiq olundu ki, Cənubi Qafqazda geosiyasi sabitliyin qarantı Türkiyə–Azərbaycan əməkdaşlığıdır. Bu iki qardaş dövlət beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində sülh, barış, əməkdaşlıq və inkişafın olmasını tərəfdarıdırlar. Bu səbəbdən də Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha da dərinləşəcəyini və genişləncəyini proqnozlaşdırmaq olar. Bu, bütün region xalqlarının rifahı üçün olduqca əhəmiyyətli haldır!

Kamal ADIGÖZƏLOV